

Süüria — kas järjekordne ususõda Lähis-Idas?

Vladimir Sazonov

Holger Mölder

Sissejuhatus

Arvestatav osa Lähis-Idast ja Põhja-Aafrikast on tänapäeval muutumas püssirohutunniks, mis võib hooletust tikutõmbest kergesti süttida. Mitmes piirkonnas on käimas verine kodusõda. Suured alad kannatavad rahutuste ning mässude all. Konfliktidest haaratud piirkondades võib täheldada mitmesuguseid inimõiguste rikkumisi (nt Süürias ja Iraagis), mis võivad kohati võtta lausa genotsiidi mõõtmed. Piirkonna mässulisust stimuleerib oluliselt viimased 30–40 aastat tõusuteel olev, islami identiteedile rajatud religioosse-kultuurilise eneseteadvuse tõus. Lähis-Ida jaoks olulistest riikides, Egiptuses ja Türgis, kasvab islamistide poliitiline aktiivsus. Süüria, Jeemen, Iraak, Sudaan, Liibüa, Somaalia — kõik need ja veel teisedki Lähis-Ida ning Põhja-Aafrika riigid on väga keerulises ning ohtlikus situatsioonis. Islamistlike rühmituste tegevus Põhja-Malis, Séléka vastupanuliikumine Kesk-Aafrika Vabariigis¹ ja džihadistliku Boko Harami rünnakud Põhja-Nigeerias näitavad, et

---

Käesolev artikkel on valminud Eesti Teadusfondi grantide 8669 ja 8993 ja PUT 500 toel.

¹ Kuigi Séléka pole otseselt usuliikumine, vaid võitleb moslemite poliitiliste õiguste eest, on tema liikmeskond peaaegu täielikult islamiusuline.

äärmuslike islamistide tegevus ei piirdu ainult selle religiooni traditsioonilise levialaga, vaid on muutunud üpris aktiivseks ka Sahara kõrbest lõuna pool.

Eriti raskes olukorras on Süüria, kus kodusõda kestab juba rohkem kui kolm aastat. 23. juulil 2012. aastal kirjutas Riigikogu liige Marko Mihkelson: „Süürias toimuv kodusõda pole sugugi mustvalge heade ja pahade võitlus, mistõttu võib segaduste periood kesta kauem kui üksnes võitlus Assadi režiimi lammutamise nimel.”² Tal on õigus. Paljud neist, kes võitlevad president Bašar Assadi režiimi vastu, ei tundu lähtuvat liberaalsetest ja demokraatlikest eesmärkidest. Vastupidi, kasutades vägivalda ja terrorit, ei erine nad oma jõhkrate meetodite poolest valitsevast Süüria diktaatorist, vaid paiguti on liikumas veelgi suletuma ühiskonna suunas. Pole usutav, et Süüria on lähitulevikus valmis aksepteerima „lääneliku demokraatia“ põhimõtteid ja tundub, et „arabia kevade“ alguses sageli kõlanud avaldused rahvaalgatuslikust demokraatiast ning sotsiaalmeedia positiivsest rollist ühiskonna arengus mõjuvad tänases päevas liialdatult idealistlikult või utopistlikult, millel ei ole midagi ühist karmi reaalsusega.³ Süüria kontekstis tuleb rääkida mitte üksnes vastupanust autoritaarsele režiimile, vaid süvenevatest ususõja tunnustest.

Ususõjad Lähis-Idas

Ususõjad Lähis-Ida kultuuriruumis on muistsed ja üpriski levinud nähtused, mis oma juurtega ulatuvad veel eelkristlikusse ajastusse, kui hakkasid tekkima esimesed riiklikud moodustised ja kujunesid välja usundid.⁴ On olemas hulgaliselt kirjalikke allikaid sõjateoloogia algete kohta juba muistsest Sumerist alates ca 2600–2500 eKr, mil

---

² Marko Mihkelson. Assadi kukutamine ei teeks Süüriast kohe demokraatlikku õigusriiki. — Postimees, 23.07.2012.

³ Peeter Espak, Vladimir Sazonov. Vägivalla ummik. — Postimees, 12.01.2013; Peeter Espak, Vladimir Sazonov. Süüria „suurkuningate” võimu lõpp? — Diplomaatia, nr 108, august 2012.

⁴ Rüdiger Schmitt. Der „Heilige Krieg” im Pentateuch und im deuteronomistischen Geschichtswerk. (Studien zur Forschungs-, Rezeptions- und Religionsgeschichte von Krieg und Bann im Alten Testament.) — Alter Orient und Altes Testament, 381. Münster: Ugarit-Verlag.

tekkis sõdade teoloogiline õigustamine ehk sõdu hakati pidama jumalate nimel ja jumalate toel ning neid põhjendati jumalate tahtega.⁵ Näiteid ususõdadest võib leida antiikajast, kui kehtis zoroastriitliku Pärsia impeeriumi ja kristliku Rooma impeeriumi (hiljem Bütsantsi) sajandi-tepikkune vastasseis.

Religioon on Lähis-Idas olnud alati seotud poliitikaga ja sõdadega. Nii võtsid sõjakad assüürlased teoloogia appi, et pidada vallutussõdu, luua ja laiendada impeeriumi, viia läbi massiküüditamisi ja terroripoliitikat, tugevdada ideoloogilist, religioosset ja poliitilist baasi ning kindlustada valitseja võimu. Religioon aitas kaasa kuninga isikukultuse tekkele ja esimese kontinentaalse impeeriumi (Uus-Assüüria impeerium) ekspansionistlikule poliitikale ajavahemikul 900–610 eKr.⁶

Religiooni kasutamine poliitilistel eesmärkidel jätkus Lähis-Idas ka hiljem — Ahhemeniidide (6.–4. saj eKr) ja Sassaniidide (224–651 pKr) impeeriumide ajal ning seoses islami võidukäiguga Lähis- ja Kesk-Idas 7.–9. sajandil, kuid ka Euroopa riikide ristiretked Lähis-Itta alates 11. sajandi lõpust kandsid selgeid ususõja tunnuseid. Sarnaseid näiteid on Lähis-Idast teada kaugetest ajastutest kuni tänapäevani välja. Näiteks Ottomani impeeriumi üks võimsamaid ja jõhkramaid valitsejaid Selim I (valitses 1512–1520), usklik sunniit, kes tajus end Jumala asehaldurina maa peal ehk kaliifina, alustas oma valitsemist nõnda, et käskis 1512. aastal Allahi nimel tappa 40 000 šiiia moslemit, kes elasid Anatooolias. Kaks aastat hiljem alustas see Türgi sultan verist sõjaretke oma peamise vastase, šiitliku Iraani vastu loosungil all „Õige islami kaitseks hereetikute-šiiitide vastu“.⁷ Viis sajandit hiljem, tänapäeva Süürias, Aafrikas, Lähis- ja Kesk-Idas — kõikjal, kus on levimas usufanatismi ilmingud ja religioosne radikalism, kasutavad islamifanaatikud analoogseid loosungeid ja väljaütlemisi. Lähis-Idas teostatakse siiani vallutusi Jumala nimel:

⁵ Peeter Espak. The Emergence of the Concept of Divine Warfare and Theology of War in the Ancient Near East. — *Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste (KVÜÕA) Toimetised*, 14, 2011, lk 115–129.

⁶ Vt Steven W. Holloway. *Aššur is King! Aššur is King!: Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire.* (Culture and History of the Ancient Near East, Vol. 10.) Toim. B. Halpern, M. H. E. Weippert, Th. Ph. J. Van den Hout, I. Winter. Leiden–Boston–Köln: Brill, 2002.

⁷ Andres Saumets. Vladimir Sazonov (toim.). *Sõna sõjast ja sõda sõnast: Tekste ja tõlgendusi* (War of Words, Words of War: Texts and Interpretations) — Estonian National Defence College (ENDC) Proceedings, 2012, nr 2, lk 12–13.

alustatakse sõdu, tapetakse, piinatakse või repressseeritakse, viiakse läbi genotsiide teiste etniliste ja usuliste gruppide suhtes (nt kristlased, druidid või jeziidid).

Süüria ja Iraagi kodusõjad on kujunemas pühadeks sõdadeks. Püha sõda ehk džihaad (*jihad*) on Lähis-Idas levinud vana nähtus, mille algeid tuleks otsida eelkristlikust ajastust, kuigi džihaad ise on sellisena tekkinud tunduvalt hiljem. Ususõja õigustamiseks kasutavad islamistid ning neid juhtivad usuliidrid sageli Koraani. Džihaadist, üldse sõdadest ja suhtlemisest vaenlastega ning uskmatutega tuleb Koraanis korduvalt juttu (nagu nt suura 86.15–17, suurad 90, 92, 102, 104, 105, 107, 108 jne).⁸ Näiteks suuras 86 (read 15–17) on kirjas:

Nad kavaldavad kiusu, kuid ka mina kavaldan.
Anna uskumatutele veel aega, anna neile veel pisut aega!⁹

Suuras 90 (19–20) räägitakse uskmatute kohta järgmist:

Kuid need, kes ei hakanud uskuma meie tunnustähti,
on pahema käe inimesed, ja nende kohal püsib tüli.¹⁰

Väga tähelepanuväärne on suura 71.27, kus esineb palve Jumalale hävitada uskmatud:¹¹

Sest siis, kui nad elama jätkavad, eksitavad nad ära sinu sugulased
ja sigitavad ainult uskumatuid pahategijaid.¹²

Uskumatute karistajaks moslemite silmis (eriti oluline aspekt usu-radikaalide jaoks) on muidugi Allah ise ning sellest on juttu 15. suuras (2–5):

⁸ Üllar Peterson. Džihaadi kontseptsiooni kujunemine Koraanis. Tartu Ülikool, magistritöö, 2005. — <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/951>

⁹ Koraan. Tlk Haljand Udam, toim. ja saatesõna Amar Annus. Tallinn: Avita, 2007, lk 331.

¹⁰ *Ibid.*, lk 335.

¹¹ Ü. Peterson 2005, lk 45; Koraan, suura 71, lk 314.

¹² *Ibid.*, lk 314.

Jäta nad sööma, nautlema ja oma lootusi hellitama. Aga kunagi nad saavad teada! Me ei ole hävitanud ühtegi linna, ilma et (meie) ettehooldus poleks nii määratud. Ükski rahvahõim ei hävi enne tähtaega ega püsi hetkegi kauem.¹³

Sageli metafoorseid Koraani lauseid võtavad usufanaatikud aga puhta tõena, millest juhindudes saab õigustada vägivalda teiste usugruppide suhtes. Suuras 9.29–30 väidetakse:

Võidelve nendega, kes ei usu Jumalat ega viimset päeva, kes ei pea keelatuks seda, mille Jumal ja tema sõnumitooja on keelanud, nagu ka nendega Raamatu rahva hulgast, kes ei järgi tõelist usku, kuni ei hakka omaenese käega ja alandlikult maksuma kümnist. Juudid on väitnud: „Uzair on Jumala poeg.“ Kristlased on väitnud: „Messias on Jumala poeg.“ Kuid need on pelgad sõnad, mis nende suust on tulnud, ja meenutavad juttu, mida rääkisid need, kes olid uskumatud ammu enne neid. Et Jumal neid nuhtleks! Nad on väga kaugel (tõest)!¹⁴

Nagu näha, et isegi Raamatu rahvastel, juutidel ja kristlastel, pole lootustki saada õigele teele ja nad pole sugugi „paremad“ kui muud uskmatud, sest nad eksivad ja on tõest väga kaugel. Zainab Bahrani väidab oma monograafias *Rituals of War — The Body and Violence in Mesopotaamia*, kus ta vaatab usulist vägivaldsust ja sõdu muistses Mesopotaamias:

Lähis-Ida traditsiooni järgi on mõiste džihaad (kuigi see on praegu kasutusel tähistamaks terrorismi või suitsidaalset sõda) enam-vähem sarnane ideele *jus ad bellum*, sest määratleb, millisel juhul on sõda õigustatud. Islami jurist ja ajaloolane Ibn Khaldun (AD 1322–1406) arutles õiglaste ja ülekohtuste sõdade mõistete üle teoses *Muqaddimah*. Sajandeid hiljem analüüsis Ameerika riigiteadlane ja sõjafilosoof Michael Walzer sõdu ja käitumist sõdades raamatus *Õiglased ja ebaõiglased sõjad* (1980).¹⁵

Kuigi paljusid Süüria kodusõja põhjuseid tuleb otsida riiki üle neljakümne aasta valitsenud Assadi klanni autoritaarsest valitsemisstiilist, on

¹³ *Ibid.*, suura 15, lk 137.

¹⁴ *Ibid.*, suura 9, 29–30, lk 102–103.

¹⁵ Zainab Bahrani. *Rituals of War: The Body of Violence in Mesopotamia*. New York: Zone Books, 2008, lk 11.

vastupanu režiimile vähehaaval arenemas ususõjaks, kus riigis enamuses olevad sunniidid võitlevad alaviitliku vähemuse vastu, kuid samas ei salli paljud sunniitlikud radikaalid ka kristlasi ja druuse. Teatavaid sarnasusi võib leida konfliktiga Iraagis, kus sunniitlikule vähemusele toetuv Saddam Hussein režiim seisis vastamisi šiitliku enamusega. Juhtumisi esindavad Süüriat ja Iraaki valitsenud Assadi ja Hussein klannirežiimid ühe ja sama partei — rahvuslik-sotsialistliku Araabia Sotsialistliku Taassünnipartei (BAATH) erinevaid harusid.¹⁶

Süüria on islamismiga täiesti omamoodi suhe. Islamismi mõju suurenedes võib näha selgeid ohumärke kriisi edasiseks eskaleerumiseks piirkonnas. Barry Rubin hindas Süüriat kui tähelepanuväärset anomaalset piirkonda. Hoolimata sellest, et rahvuslik-sotsialistliku BAATH partei kontrollitavas Süürias kehtib ametlikult sekulaarne riigikord, on Süüriast saanud üks peamisi islamismi toetajaid arabiakeelses maailmas.¹⁷ Nn islamivõitlejate vool Süüriasse on kasvamas ning see riik on Iraagi kõrval muutumas üheks usufanatismi kasvukoldeks Lähis-Idas, mida iseloomustab salafistliku islami ja eriti selle kõige radikaalsema elemendi mõju kasv mitte üksnes regioonis, vaid laiemaltki, sest islamivõitlejaid on Süüriasse saabunud maailma erinevatest paikadest, sh isegi lääneriikidest. Süüriasse on läinud usu nimel sõdima palju islami fundamentaliste ja kõnealune tendents näitab pigem tõusu kui vaibumist.

Süüria riigi ebastabiilsuse üks peamisi põhjuseid on kindlasti ka selle keeruline areng. Süüria on läbi ajaloo olnud multietniline riik ega pole kunagi olnud ühtne, tugeval identiteedil põhinev riiklik moodustis. Tänapäeva Süüria on etnilises, kultuurilises ja religiooses mõttes väga kirju, mis muudab ta riigina kunstlikuks ja hapraks. Konflikti jätkudes on võimalik Talibani juhitud Afganistani-laadse teokraatliku riigi teke, mis sisuliselt tähendaks sunni islamistide šariaadiseadustele tuginevat fundamentalistlikku diktatuuri. Kodusõja survele on Süüria juba praegu lagunemas väiksemateks aladeks, mida kontrollivad radikaalsed ja terroristlikud islamistlikud rühmitused, kes sõdivad nii sekulaarsete jõu-

---

¹⁶ Holger Mölder. Iraagi 2003. aasta operatsioon, selle tagamaad ja mõju rahvusvahelisele süsteemile ning Iraagi riikluse arengule. — KVÜÖA Toimetised, 18, 2014, lk 42–43.

¹⁷ Barry Rubin (Ed.). Guide to Islamist Movements, Volume 2. New York–London: M. E. Sharpe, 2010, lk 385.

dudega, druusidega, alaviitidega, kristlastega, aga ka omavahel. Ususõja arenedes on suurte inimohvritega pikaajalise kodusõja oht eriti suur.

Süüria erinevate kultuuride ja huvide keskpunktis

Süüria ajalugu ja praegu seal toimuvat on raske mõista ilma piirkonna kultuurilis-poliitilist ning usulist tausta tundmata. Süüria territooriumi kontrollimine on mänginud erinevate Lähis-Ida piirkondlike võimude poliitilistes ambitsioonides kesket rolli juba aastatuhandeid. Ei tohi unustada, et sarnaselt Lõuna-Iraagis asunud Sumeri tsivilisatsiooniga on Süüria kirjalik ajalugu peaaegu 5000 aastat pikk.¹⁸ Esimesed muistised linnad või linnatüüpi asulad on Süüria aladele tekkinud juba eelajaloolisel perioodil. Üks tuntumaid asulaid oli Habuba Kabira, mis rajati neljandal eelkristlikul aastatuhandel. Alates III aastatuhandest eKr on Süüria aladel tekkinud mitmeid võimsaid linn- ja kuningriike, näiteks Mari (tänapäeval Tell Hariri) ja Ebla linnriik (Tell Mardikh). Mari võimsusele tegi lõpu Babüloonia kuningas Hammurapi, kes 18. sajandi keskel eKr selle vallutas ja müürid hävitas. Seejärel käis Mari linnriik alla. Ebla linnriik eksisteeris umbes 30.–23. sajandil eKr. Eblas läbi viidud väljakaevamiste käigus leiti hulk kiilkirjatekste, mis on väga oluliseks allikaks Süüria ajaloo ja kultuuripärandi rekonstrueerimisel. Ebla linnriigi vallutas ja hävitas Akadi kuningas Narām-Su'en (või Narām-Sîn)¹⁹ 23. sajandil eKr,²⁰ kuid hiljem, II aastatuhandel eKr, mängis Ebla taas piirkonnas mõnda aega olulist rolli.

Ebla ja Mari polnud ainukesed taolised linnriigid — lisaks neile olid olemas veel Tell Brak,²¹ Tell Mozan, Chagar Bazar jt. Ka tänapäeva Aleppo ja Damaskuse linn on muistse päritoluga. Muistset Halabi ehk Aleppot on mainitud akadi tekstides juba III aastatuhandel eKr.

¹⁸ Gebhard J. Selz. *Sumerer und Akkader: Geschichte, Gesellschaft, Kultur*. München: C. H. Beck, 2005.

¹⁹ Vladimir Sazonov. Mõningad märkused legendidest neetud Akkadi kuninga karistamisest. — *Usuteaduslik Ajakiri*, 2010, nr 2 (61), lk 112–126.

²⁰ Douglas R. Frayne. *Sargonic and Gutian Periods: Narām-Sîn E2.1.4.26*, read ii, 2–7. — *The Royal Inscriptions of Mesopotamia: Early Periods*, Vol. 2. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 1993, lk 133.

²¹ Tell Brakis kaevas 1930. aastatel sir Max Mallowan (1904–1978), tuntud Briti arheoloog, kuulsa Inglise kirjaniku Agatha Christie-Mallowani abikaasa.

Damaskus on mõnevõrra noorem, seda mainitakse esmakordselt II eelkristliku aastatuhande keskel. Kultuuri seisukohast mängis erilist rolli II aastatuhandel eKr Süüria mererannikul asunud Ugariti linnriik (tänapäeva Ras Šamra),²² mis oli väike, poliitiliselt üpris nõrk ja tihtipeale egiptlaste, hetiidide või hurriitide huviobjektiks või lausa vasalliks, kuid jättis olulise jälje inimkonna kultuurilukku. Nimelt on just Ugaritist pärit esimene teadaolev tähestik inimkonna ajaloos ning hulk müüte ja eepilisi tekste, mis on mõjutanud kogu Lähis-Ida piirkonna uuringuid ning linn leidis kajastamist Piiblis, foiniikia mütoloogias,²³ kreeka mütoloogias ja mujalgi. Süüria aladel asusid ka mõned Põhja-Foiniikia linnad, näiteks Arwad. Mitmed teised Foiniikia linnad, nagu Byblos, Tyros, Sidon jt paiknevad tänapäeval aga Süüria ajalooga tihedasti seotud Liibanoni territooriumil.

Süüria alad olid suurriikide vahel tüliõunaks juba muistsetest aegadest peale — aastatel 1500–1200 eKr on piirkonna pärast võidelnud Egiptus, Hetiidi impeerium, võimas Mitanni kuningriik ja Babüloonia, hiljem 14.–13. sajandil eKr lisandus neile jõudu koguv Assüüria. Süüria aladel leidis aset ka tuntud Megiddo lahing (15. sajandil eKr), kus ühel pool sõdisid Egiptuse vaarao Thutmosis III ja Süüria ning teisel pool Palestiina valitsejate koalitsioon, mida toetas Mitanni suurriik. Süürias asus ka muistne Kadeš, seal toimus tähtis Kadeši lahing (13. sajandil eKr) — võimsa Hetiidi impeeriumi ja Egiptuse kokkupõrgete kulminatsioon. Põhja-Süürias kehtestasid hetiidid oma halduskorralduse ja valitsesid seda ala mitu sajandit.²⁴

Hiljem, I eelkristliku aastatuhande esimesel poolel oli Süüria Uus-Assüüria impeeriumi pideva ja julma ekspansiooni objektiks. Assüüria kuningad Aššurnasirpal II, Salmanassar III, Tiglatpileser III, Sargon II jt tegid mitmeid retki, et vallutada Süüria piirkondi või rahustada maha mässavaid Süüria linnu.²⁵ Kui 610. aasta paiku eKr lakkas Uus-Assüüria

---

²² Oswald Loretz. *Ugarit und Bibel: Kanaanäische Götter und Religion im Alten Testament*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990.

²³ Юрий С. Довженко (toim.). *Финикийская мифология*. Санкт-Петербург: Летний сад, Журнал «Нева», 1999.

²⁴ Gary Beckman. *Hittite Administration in Syria in the Light of the Texts from Hattuša, Ugarit, and Emar*. — *New Horizons in the Study of Ancient Syria*. Toim. M. W. Chavalas and J. L. Hayes. (Bibliotheca Mesopotamica 25.) Malibu, CA: Undena, 1992, lk 41–49.

²⁵ Walter Mayer. *Politik und Kriegkunst der Assyrer*. Münster: Ugarit-Verlag, 1995.

impeerium olemast, muutusid Süüria alad Uus-Babüloonia kuningriigi huvisfääriks, kuni Teispiidide-Ahhemeniidide²⁶ suurriigi looja Pärsia kuningas Kyros II²⁷ (valitses 558–530 eKr) vallutas 539. aastal Babüloni ja Uus-Babüloonia riigile tuli lõpp.²⁸ Nii sattus ka Süüria Kyrose impeeriumi koosseisu.

Võimas Ahhemeniidide impeerium, mis ulatus oma tippajal Traakiast kuni Induseni, käis alla ja hävines Aleksander Suure Pärsia sõjakäikude survele (334–330 eKr) ning siis sai Süüria Aleksandri impeeriumi osaks. Pärast Aleksandri surma (323. a eKr) rajas tema endine kindral Seleukos I Nikator IV saj lõpus eKr Seleukiidide riigi, mille üks tuumikalasid oli jällegi Süüria. Nagu kõik impeeriumid varem ja hiljem, hääbus aegamööda ka Seleukiidide impeerium. Põlvest põlve kaotati järjest valdusi Mesopotaamias, Iraanis ja mujalgi, kuni Seleukiidid jäid püsima üksnes Süüriasse ning 64. aastal eKr langesid viimased neile kuulunud piirkonnad sõjakate roomlaste kätte.

Rooma impeerium ning tema järglasena Ida-Rooma ehk Bütsants hoidsid Süüriast kramplikult kinni kuni araablaste vallutusteni 7. sajandil pKr, mil Bütsants ja Pärsiat valitsenud Sassaniidid²⁹ (224–651 pKr) nõrgestasid end niivõrd, et Süüria sai araablaste jaoks kergeks saagiks. Pärast araablaste kätte langemist sai Süüriast araablaste kalifaadi oluline keskus. Omaijaadide dünastia kaliif Muavija (valitses 661–680) nägi Süürias olulist strateegilist sõlmpunkti ning tõi Araabia kalifaadi pealinna Damaskusesse, mis jäi suure islami impeeriumi pealinnaks kuni 8. sajandi keskpaigani. 750. aastal kerkis esile uus dünastia Abbasiidid,³⁰ kes viisid kalifaadi pealinna Damaskusest Bagdadi.

²⁶ Robert Rollinger. Das teispidisch-achaimenidische Großreich: Ein 'Imperium' avant la lettre? — M. Gehler, R. Rollinger (toim.). Imperien in der Weltgeschichte: Epochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche, 2 Bände. Wiesbaden: Harrassowitz, 2014, lk 149–192.

²⁷ Kyros II oli Teispiidide dünastiast.

²⁸ Jerome Peat. Cyrus „King of Land“, Cambyses „King of Babylon“, the Disputed Co-Regency. — *Journal of Cuneiform Studies*, 41/2, 1989, lk 199–213.

²⁹ Сергей Б. Дашков. Цари царей — Сасаниды: Иран III–VII вв., в легендах, исторических хрониках и современных исследованиях. Москва: СМИ-Азия, 2008.

³⁰ Исаак М. Фильштинский. История арабов и халифата 750–1517 гг., издание третье, исправленное и дополненное. Московский Государственный Университет им. М.В. Ломоносова, Институт стран Азии и Африки. Москва: Восток-Запад, 2006.

11. sajandi lõpus tungisid Süüria aladele türgi hõimud seldžukid, kuid Egiptuse sultan Saladin (valitses 1175–1185) tõrjus nad sealt välja. See oli aeg, mil ka Euroopa valitsejad pöörasid oma pilgu Levandi poole, ette-
käändeks püha maa vabastamine moslemite käest. Ristisõdijad korral-
dasid alates 11. sajandi lõpust kuni 13. sajandini Lähis-Itta mitu sõjaretke,
mille tulemusel rajati Lääne-Süüria aladele ristisõdijate riigid: Tripoli
krahvkond (1109–1289), Edessa krahvkond (1098–1149) ning Antiookia
vürstkond (1098–1268). Eurooplastest ristisõdijad vallutasid Süürias ja
Palestiinas olulisi kindluseid ja tugipunkte. Ristirüütlid rajasid ka ise
uusi kindlusi, neist üks tuntumaid on Süürias Liibanoni piiri lähedal
asuv Krak des Chevaliers (või Crac des Chevaliers), ajalooline muinsus-
objekt, mis on Süüria kodusõjas kannatada saanud.³¹ Selles piirkonnas
elasid kurdid, kes rajasid sinna *Hisn al Akradi* ehk 'kurdide kindluse'.
I ristisõja käigus 1099. aastal haaras selle oma valdusesse Raymond IV de
Toulouse³² ja 1142. aastal andis Tripoli krahv Raymond II selle hospita-
liitidele, kes valitsesid kindlust kuni 1271. aastani. Tänu neile sai kindlus
nimeks Crac de l'Ospital ja alles hiljem, 19. sajandil, Krak des Chevaliers.
Aastal 1250 haarasid võimu mamelukid, kes suutsid Süüriat valitseda
peaaegu 300 aastat, kuni Ottomani impeerium vallutas Süüria territoo-
riumi 1516. aastal. Esimese maailmasõja lõpuni kuulus Süüria Ottomani
impeeriumi koosseisu, seejärel kuulutati vahepeal iseseisva kuningriigi
kehtestanud Süüria prantslaste hallatavaks Rahvasteliidu mandaatterri-
tooriumiks. Iseseisev Süüria Vabariik sündis 17. aprillil 1946. aastal.

Etnilised ja religioossed grupid Süürias

Süüria on alati olnud nii etniliselt kui ka religioosselt väga kirev. Juba
Uus-Assüüria impeeriumi ajal (8.–7. sajandil eKr), mil Süüria oli selle
võimsa impeeriumi koosseisus, elasid seal kõrvuti foiniiklased, hetii-
did, hurriidid, urartulased, assüürlased, babüloomlased, kaldealased,
aramealased, juudid, egiptlased ja veel palju teisi etnilisi gruppe. Süüria

³¹ Latest victim of Syria air strikes: Famed Krak des Chevaliers castle. — Middle East Online, 07.13. 2013, <http://www.middle-east-online.com/english/?id=60073> (vii-
mati vaadatud 18.08.2014);

³² Toulouse'i krahv Raymond I, sündis ca 1042 ja suri 1105. Temast pidi saama risti-
sõdijate riigi Tripoli krahv, kuid ta suri enne Tripoli vallutamist.

araablaste kogukond on välja kujunenud kohalike semiidi hõimude alusel. Lisaks araablastele, kes moodustavad 90% tänapäeva süürlas-test, elab riigis veel kurde, assüürlasi, tšerkesse, türklasi (turkomane), armeenlasi, juute.³³ Kurde on Süürias erinevatel andmetel küll vaid kuni 9%, aga samas on nad geopoliitiliselt vaadates väga olulisel kohal, sest kontrollivad suuri väheasustatud territooriume Kirde-Süürias.³⁴ Valdav osa kurdidest on ühinenud sõltumatusse Kurdi Ülemnõukogusse, mis kontrollib Süüria kirdeosa alasid Hannakahi kubermangus ja on tihe-dalt seotud kurdi liikumistega Iraagis ja Türgis.³⁵ Teatud osa kurdidest toetab küll opositsiooni, kuid enamik neist on asunud Assadi poolele või suhtub temasse neutraalselt. Assad on kurdidele lubanud autonoo-miat, mida neil islamistide käest on raske välja kaubelda.

Läbi aegade on Süüria olnud koduks kümnetele või isegi sadadele religioonidele ja kultustele. Sinna levisid zoroastrism, judaism ja krist-lus. 7. sajandil pKr jõudis kohale islam, mis sellest ajast saadik on kju-nenud valitsevaks usundiks. Tänapäeval elab Süürias palju erinevate usuliste konfessioonide esindajaid: sunniite, šiite (sh alaviidid), druuse ning kristlasi. Kuid sellegipoolest on Süüria olnud viimase ajani üks sekulaarsemaid Araabia riike, kus usukonfessioonide sekkumine riikli-kul tasandil on olnud traditsiooniliselt nõrk. Samas ei saa mööda vaadata etniliste ja usuliste gruppide huvidest ja püüdlustest, millest tulenevad hõõrumised on jõudnud Süüria kodusõja aktiivsesse faasi.³⁶

Sunni moslemeid on Süürias kõige rohkem, umbes 74% rahvasti-kust. Sunniidid on enamuses kõikides kubermangudes v.a Latakia (ala-viidid) ja as-Suwaida (druusid). Konservatiivsed sunniidid, salafistid, seavad eesmärgiks tagasipöördumise algislami juurde (*salafi* — araa-bia k 'esivanemad') ja on eriti mõjuvõimsad Saudi Araabias, Kataris ning Araabia Ühendemiraatides. Salafismis saab eristada kolme haru:

³³ Valdav osa juutidest lahkus siiski pärast 1967. a Iisraeli-Araabia sõda ning tänaseks on neid riiki jäänud umbes sadakond.

³⁴ William J. Spencer. The Middle East. Eleventh Edition. (Global Studies. McGraw-Hill/Contemporary Learning Series.) Dubuque, IA: A Division of The McGraw-Hill Companies, 2007, lk 162–163.

³⁵ Sergei Stadnikov. Süüria ummikseis — keemiarelva kasutamisest kurdidele auto-noomse rajooni lubamiseni. — delfi.ee, 26. august 2013, <http://www.delfi.ee/news/paeva- uudised/arvamus/sergei-stadnikov-suuria-ummikseis-keemiarelva-kasutamisest-kur-didele-autonoomse-rajooni-lubamiseni.d?id=66638343> (viimati vaadatud 18.08.2014).

³⁶ Artur Laast. Süüria — väikse ja suure vastasseis. — Maaailma Vaade, 2012, nr 17, lk 13–14;

vägivallatu salafism ehk madkhalism, poliitiline ehk põhivoolu salafism ja võitlev salafism ehk khutbism.³⁷ Salafism kui ideoloogia pakub identiteediotsingutes visklevates islamimaades teatavat selgepiirilist alternatiivi Lääne mõjudele, mida Süüria kontekstis võib kergesti siduda vastupanuga sekulaarsele Assadi režiimile.³⁸ Saudi Araabias elav Süüria päritolu salafistlik vaimulik Adnan al-Aroor, kes edastab Saudi Araabia satelliidikanali al-Safa vahendusel oma *teleshows*, on kogu regioonis populaarne arvamusiidriid, mõjutades ka Süüria sunniitliku auditooriumi. Al-Aroor on sageli õhutanud vaenu šiitide, alaviitide ja kristlaste vastu, kuid samal ajal on ta end distantseerinud Jabhat al-Nusra (salafistlik Suur-Süüria Rahva Toetusrinne) terroristikast ning seisnud vastu välisvõitlejate kasutamisele Süüria kodusõjas. Al-Aroori kõrval tõusevad salafistlike arvamusiidritena esile veel kuveitlane Nabil al-Aud ja saudiaraablane Muhammad al-Arif, kes aktiivselt sotsiaalmeedias osaledes kujundavad sunniitide Iraani- ja šiitide vastaseid hoiakuid.³⁹ Tugevate sekulaarsete traditsioonidega ning Lääne mõjudega Süürias on salafistid vähemuses, omades suuremat toetust Põhja-Süürias — Aleppo ja Idlabi kubermangudes.

Erinevad **šii moslemi** kogukonnad (alaviidid, muršiidid, kaheteistkümne imaami šiitid ismaeliidid jt) moodustavad umbes 13% Süüria elanikkonnast. Suurim šii kogukond Süürias on **alaviidid** (11% elanikkonnast), kes ise peavad end küll šiide juhtiva kaheteistkümne imaami sekti haruks. Alaviitide sekti tekkimist seostatakse 11. šiide imaami Hasan al-Askari (846–874) jüngritega. Neist tuntuim oli 10. sajandil elanud al-Khasibi, kes suri Aleppos 969. aastal ja kelle pojapoega al-Tabaranit loetakse sekti tegelikuks alusepanijaks. Nad elavad põhiliselt Vahemere rannikul, Latakia ja Tartousi kubermangudes ning Süüria rannikumäästikus, kust pärineb ka Assadi klann. Suurem alaviitide kogukond elab veel Türgi lõunaosas ning väiksem osa alaviite Liibanonis.

---

³⁷ Egiptuse õpetlase Sayyid Qutb'i järgi (1906–1966), kes oli 1950. ja 1960. aastatel Moslemi Vennaskonna üks juhte Egiptuses.

³⁸ Hassan Abbas. Islam *versus* West and the Political Thought of Abdol Karim Soroush. — The Fletcher School Online Journal for issues related to Southwest Asia and Islamic Civilization, Spring 2006, lk 5.

³⁹ International Crisis Group. Tentative Jihad: Syria's Fundamentalist Opposition. — Middle East Report N°131, 12th October 2012, lk 29–30. <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/131-tentative-jihad-syrias-fundamentalist-opposition.pdf> (viimati vaadatud 07.06.2014).

Paljud sunniidid eitavad üldse alaviitide islami päritolu, sest nad on lõiminud oma õpetusesse gnostilisi, neoplatonistlikke ja kristlikke arusaamu.⁴⁰ Näiteks tunnistavad alaviidid Jumala kolmainust — kõrgeim neist on Jumala olemus, mida esindab šiitide poolt Muhammadi järglaseks peetav neljas kaliif Ali ibn Abu Talib, tähtsuselt järgmised on Tema nimi (esindajaks prohvet Muhammad) ja värav (Salman Pärslane).⁴¹ Alaviitide kredo väljendub kolmainuses: „Ma pöördun Tema värava poole, kummardun Tema nime ees ja jumaldan Tema olemust“. Samuti tunnustavad alaviidid reinkarnatsiooni. Pattude tõttu võivad nad uuesti sündida ka teiseusulisena või loomana.⁴²

Kristlased on sunniitide ja šiitide järel arvukuselt kolmas usukonfessioon. Neid on Süürias arvestatav hulk, umbes 10% ehk siis 2,5 miljonit. Kõige suurem kristlik konfessioon on Antiookia Kreeka Õigeusu Kirik. Teised olulisemad konfessioonid on Melkiidi Kreeka Katoliku Kirik ja Süüria Antiookia Õigeusu Kirik, mis pühitses hiljuti ametisse uue patriarhi, Ignatius II Afremi. Kristlased elavad põhiliselt suurlinnades Damaskuses, Aleppos ja Homsis, Kirde-Süürias al-Hasakahi kubermangus (assüürlased), Tartousis ja Latakias. Kristlased on juba sajandeid pinnuks silmas islami usufanaatikutele, eelkõige just sunniitidele, mistõttu käesolevas konfliktis on nad asetunud pigem valitseva presidendi poolele. Salafistid on hukanud kristlikke vaimulikke, näiteks Gassaniehis tapeti katoliku kiriku preester Francois Murad.⁴³

Druusid on kolmas oluline usuline vähemusgrupp Süürias (3% elanikkonnast), kes paikneb põhiliselt riigi edelaosa mägedes as-Suwaida kubermangus. Nad on kunagi šiia moslemite ismailiitide harust eraldunud, aga samas sisaldavad nende rituaalid päris palju kristliku liturgia elemente. Druusid on üle võtnud judaismi, gnostitsismi jt filosoofiliste voolude seisukohti, mistõttu neid peetakse moslemitest ja kristlastest eraldiseisvaks monoteistlikuks usundiks, keda ei loe omade sekka kuuluvateks ei sunnid, šiiaid ega ka mitte kristlased. Druuside andmetel elab

⁴⁰ Barry Rubin. *The Truth about Syria*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, lk 28.

⁴¹ Salman Pärslane (7. saj) oli prohvet Muhammadi üks tähtsamaid võitluskaaslasi. Ta oli endine pärslasest ori, kelle Muhammad ostis ja vabaks laskis.

⁴² Yaron Friedman. *The Nuṣayrī-‘Alawīs: An Introduction to the Religion: History, and Identity of the Leading Minority in Syria*. Leiden: Brill, 2010, lk 77.

⁴³ BBC News: Vatican confirms Catholic priest was killed in Syria. (2. juuli 2013). <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23138679> (viimati külastatud 18.08.2014).

Süürias neist umbes pool, kuid neid asub palju veel Liibanonis, Jordaanias ja Iisraelis.⁴⁴

Vähesel määral elab Süürias veel **jeziide**. Valdav osa neist asub hoopis Põhja-Iraagis ja on rahvuselt kurdid. Jeziidid kummardavad paabulindinglit, kelle nimi on Melek Taus (araabia k *Malāk Tā'ūs*). Nad usuvad, et Melek Taus on langenud ingel, kes kahetses pattu ning seejärel lõi taas maailma, mille olemasolu oli vahepeal katkenud.

Valitsev Assadi perekond pärineb šiiitlikust vähemusest, alaviitidest, kes on traditsiooniliselt olnud sunniitide poolt tagakiusatud ning kelle sotsiaalne seisund paranes alles prantslaste ülemvõimu ajal, kui eraldi omavalitsusüksusena moodustati Alaviitide riik. Alaviitide positsioon Süüria ühiskonnas hakkas tõusma BAATHi valitsemise ajal, kui 1965. aastal valiti parteijuhiks alaviitliku taustaga Zaki al-Arsuzi, kes oli alates 1966. aastast Süüriat valitsenud Salah Jadidi (1966–1970) ning Bashar al-Assadi isa Hafez al-Assadi (1970–2000) ideoloogiline mentor.⁴⁵ Alaviitide võim BAATHis tähendas Latakias ja selle ümbrusest pärit alaviitlike baathistide klannivõimu teostamist, nii nagu Saddam Hussein'i võim Iraagis toetus Tikritist pärit sunniitlikule klannile, millel polnud usuga peale võimuesindajate kultuurilise taustsüsteemi suurt midagi tegemist. Näiteks Zaki al-Arsuzi pidas ennast hoopis ateistiks. Alaviitide mõju on kõige rohkem tunda jõustruktuuride, armee ja salapolitsei juhtkonnas, kuid kindlasti ei toeta Assadi üksnes alaviidid. Nii oli Hafez al-Assadi lähim liitlane ja pikaajaline kaitseminister Mustafa Tlass⁴⁶ usutunnistusest sunniit ja Süüria juhtkonnas on praegugi erinevate konfessioonide esindajaid. Nii mõnigi Süüria sunniitide usujuht — näiteks Muhammad al-Bouti ja suurmufti Ahmad Hassoun — on jäänud Assadi režiimile lojaalseteks või hoidunud poliitilise sisuga avaldustest. Sunniidi päritolu on ka Londonis sündinud Süüria esimene leedi Asma al-Assad (Akhra). Opositsiooniliselt meelestatud kõrgemad vaimulikud on maalt lahkunud. Näiteks araabia kevade algfaasis vastupanuliikumises aktiivne sufi koolkonna Damaskuse Rifai mošee imaam Usama al-Rifai

---

⁴⁴ Druze Traditions. Institute of Druze Studies, 14th January 2009. — <http://www.druzestudies.org/Druzes.html> (viimati vaadatud 18.08.2014).

⁴⁵ B. Rubin 2007, lk 32–34.

⁴⁶ 2011. aastal lahkus Mustafa Tlass Süüriast ja siirdus vastavalt ametlikule teadaandele Pariisi ravile. Aasta hiljem läks tema poeg Manaf, Süüria armee kindral, opositsiooni poolele üle, mis viitab veelgi kasvavale usulisele vastasseisule.

sai Assadi toetajate rünnakus mošeele 2011. aastal suvel haavata ning emigreerus Istanbuli.

Millised jõud süvendavad Süürias ususõda?

Assadi vastane opositsioon on tugevasti lõhenenud omavahel rivaalitsevateks grupeeringuteks. Mõõdukamad opositsioonijõud moodustavad Revolutsiooniliste ja Opositsioonijõudude Rahvusliku Koalitsiooni, Süüria opositsiooni keskse organisatsiooni, mis on moodustatud Rahvusnõukogu, kohalike koordineerimiskomiteede ja Vaba Süüria Armeebaasil ning Araabia Liiga tunnistas seda Süüria rahva legitiimse esindajana.⁴⁷ 2013. aastal vahetas Saudi Araabia poolt toetatav jurist Ahmed Jarba välja seni koalitsiooni juhtinud mõõduka islamivaimuliku Moaz al-Khatibi.⁴⁸ Opositsiooni kõige suuremad toetajad on olnud Saudi Araabia, Katar ja Türgi. Relvastatud vastupanugruppidest ühendab Vaba Süüria Armeemõõdukamaid ja sekulaarsemaid opositsionääre ning sinna kuulub mõne eksperdi hinnangul umbes 80 000 võitlejat. Opositsiooni kõige mõjukamaks poliitiliseks organisatsiooniks on peetud Moslemi Vennaskonna Süüria haru, mille asutas Mustafa al-Sibai 1942. aastal ning see on alates 1964. aastast tegutsenud pörandas all.⁴⁹ Nende tugipunktid on Hama, Homs ja Damaskus.⁵⁰ Moslemi Vennaskonna Süüria haru osaleb küll Opositsioonijõudude Rahvuslikus Koalitsioonis, kuid hoiab seal madalat profiili. Mõõduka opositsiooni killustatus ning rivaalitsemine võib aga äärmuslikele salafistidele — kui neil peaks ka õnnestuma Assadist jagu saada — trumbid kätte mängida.

Salafistide põhiline jõud Süürias on Jabhat al-Nusra (Suur-Süüria Rahva Toetusrinne). Rühmituse eesmärk on kehtestada šariaadi õigusele

⁴⁷ Süüria osalus on Araabia Liigas alates 2011. aastast peatatud.

⁴⁸ Alates 2014. aasta juulist vahetas omakorda Jarba välja inseneri haridusega äriimees Hadi al-Bahra.

⁴⁹ Moslemi Vennaskonda on sageli peetud äärmuslikuks rühmituseks, kuid tegemist ei ole salafistliku liikumisega, kes võitlevad usulise puhtuse eest. Nad on šiiitide suhtes tolerantsed ning nende ideoloogia põhineb pigem religioosel ühtekuuluvustundel kui šariaadil.

⁵⁰ Vladimir Sazonov, Holger Mölder. Kes võitlevad Süürias opositsiooni poolel? — Maailma Vaade, nr 21, november 2013 <http://www.maailmavaade.ee/nr-21/kes-voitlevad-suuria-opositsiooni-poolel> (viimati vaadatud 18.08.2014);

tuginev režiim ja pikemas perspektiivis pan-islamistlik kalifaat. Arvatakse, et Jabhat al-Nusra võib koondada kuni 20 000 võitlejat, kelle sõjalist võimekust, distsipliini ning võitlustahet on teiste gruppide poolt kõrgelt hinnatud. Paljud Jabhat al-Nusra võitlejad on varem osalenud Afganistani ja Iraagi lahingutes. Nende liider Abu Mohammad al-Jawlani on tunnistanud sidemeid Al Qaeda liidri Ayman al-Zawahiri ja Iraagi islamistidega.⁵¹ Organisatsiooni tuleb eristada teisest salafistlikust äärmusrühmitusest Islamiriik ehk IS (Varem Islamiriik Iraagis ja Levantis: ISIS ehk *ad-Dawla al-Islāmiyya fi al-'Irāq wa-sh-Shām*),⁵² mille asutas jordaanelane Abu Musad al-Zarqawi (1966–2006) kolm aastat pärast lääneriikide koalitsiooni invasiooni Iraaki. Ka IS on end sidunud kurikuulsa Al Qaeda-ga. Viimasel ajal on rühmitused omavahel konfliktis, sest IS on üritanud Jabhat al-Nusrat endale allutada ning teistele salafistlikele rühmitustele vastandudes isolatsiooni sattunud. Võitluses Assadi vägedega on Jabhat al-Nusra liitlane Saudi Araabia ja Katari poolt toetatav veidi mõõdukam, kuid ikkagi salafistlik Süüria Islamiinne, kuhu kuuluvad teiste hulgas Ghuraba al-Sham, Jaysh al-Islam, palestiinlaste Fatah al-Islam ja Moslemi Vennaskonnale lähedane al-Tawhidi brigaad.⁵³

Jabhat al-Nusra esmane eesmärk on president Assadi režiimi kukutamine, alaviitide kõrvaldamine võimult ning šariaadil põhineva teokraatliku riigi kehtestamine Süürias, kus oleksid muuhulgas keelatud nii alkohol kui tubakas, aga ka kino ning televisioon alluksid rangele moraalsele kontrollile. See ei tähendaks küll sisulist, vaid kõigest vaimset tagasi-pöördumist keskaega, kus ühiskond tugines šariaadiseadustele. Samas ei eita äärmuslased tehnoloogilist progressi ning kasutavad selle saadusi nagu Internet, Skype jms sotsiaalmeedia võrgustikke usinasti oma tõekspidamiste levitamisel. Infosõjas kasutab Jabhat al-Nusra kaubamärki Valge Minaret (*al-Manarah al-Bayda*), mille egiidi all nad esinevad džihadistlikus veebifoorumis Shamoukh al-Islam. Jabhat al-Nusra

---

⁵¹ Quilliam Foundation. Jabhat al-Nusra: A Strategic Briefing, 2012. <http://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/jabhat-al-nusra-a-strategic-briefing.pdf> (viimati vaadatud 18.08.2014).

⁵² Viimasel ajal kasutab rühmitus piirkondlikult määratlemata nimetust *ad-Dawlah al-'Islāmiyyah* (Islamiriik), mis viitab laiematele ambitsioonidele. 29. juunil 2014 a. kuulutasid nad vallutatud aladel välja islami kalifaadi.

⁵³ International Crisis Group 2012 lk 4–7.

on püstitanud viis üksteisele järgnevat astmelist lõppe märki: 1) ühendada džihadistide jõud Süürias; 2) tugevdada ühiskonnas konflikti olemuse kohta islamistlikku teadlikkust; 3) ehitada üles grupi arvestatav sõjaline võime nii relvahangete kui sõjalise väljaõppe toel ning kehtestada kontroll väiksemate piirkondade üle; 4) kehtestada islamistlik võim Süürias; 5) rajada islami kalifaat Levantis (*Bilad al Sham*).⁵⁴ Kuigi Jabhat al-Nusra on eitanud kurje kavatsusi vähemuste vastu, kasutavad nad poliitilises retoorikas vastaste kohta tihtipeale vaenu õhutavaid mõisteid, nagu “alaviitlik vaenlane” või “šiiitide agent”.⁵⁵

Kui Jabhat al-Nusra esindab suuremas osas Süüria enda äärmuslasi, siis Iraagi sõja käigus loodud ja sealt edasi tegevust Süüriasse laiendanud Islamiriik on taotlenud islami kalifaadi loomist kogu Levantis ning võimalik, et veelgi kaugemal. Panislamistlik Islamiriik (IS) on *Jabhat al-Nusra* kõrval kõige võimekam salafistlik grupeering Süürias. IS arendab vastupanu nii Iraagis kui Süürias, kuigi viimasel ajal on nende tegevus enam kandumas Süüriasse, kus nende tugialad asuvad al-Raqqa kubermangus Põhja-Süürias ning nad kontrollivad mitmeid linnu Süüria ja Türgi piiriladel. Vallutatud aladel on nad kehtestanud šariaadi võimu. Kui *Jabhat al-Nusra* enamuse moodustavad kohalikud võitlejad, siis ISI lipu alla on kogunenud palju rahvusvahelisem seltskond. Nende praegune liider (emiir) on Kesk-Iraagist Samarrast pärit Abu Bakr al-Baghdadi. ISI koosseisus arvatakse olevat kuni 7500 (5500 välisvõitlejat ning 2000 kohalikku) võitlejat ning veel vähemalt 15 000 toetajat, kes võivad mõne operatsiooni käigus rühmitusega liituda.⁵⁶ ISI eliitüksuse moodustab Põhja-Kaukaasia päritolu džihadistidest koosnev 250-liikmeline *Jeish Mujakirin va Ansar, keda juhtis* Gruusiast pärit tšetšeen Abu Umar al-Shishani.

Viimase aasta jooksul on IS lisaks Süüriale saavutanud olulist edu Iraagis ja nad kontrollivad ulatuslikke piirkondi Iraagis (sh Ninive provints) ning Süürias.⁵⁷ 2014. aasta augusti alguses õnnestus neil saavutada lahingutes

⁵⁴ Quilliam Foundation 2012.

⁵⁵ International Crisis Group 2012, lk 10.

⁵⁶ Barak Barfi, Aaron Y. Zelin. Al Qaeda's Syrian Strategy: Can Islamic Jihadists Win Hearts and Minds in the War against Assad? — *Foreign Policy*, October 10, 2013. http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/10/10/al_qaeda_s_syrian_strategy (viimati vaadatud 18.08.2014).

⁵⁷ Vladimir Sazonov. Islamismi puhangud Iraagis — kas Araabia kalifaadi taassünd? — *Diplomaatia*, 132/133, lk 10–15.

kurdidega märgatavat edu, mille tõttu on sealsed kristlased, jeziidid ja muude usundite esindajad sattunud veelgi suuremasse ohtu. ÜRO inimõiguste ekspertide arvamusel on need vähemused Iraagis islamistide läbi viidava genotsiidi potentsiaalsed ohvrid.⁵⁸ 11. augustil 2014 märkis Tartu Ülikooli vanemateadur Peeter Espak ERR uudistes tabavalt:

Praegu Iraagis toimuv on mõnevõrra sarnane islamistide püüdega luua kalifaati. Erinevus seisneb ehk selles, et see kalifaat toetab kogu maailma islamiseerimist ning praegu käimasolev on genotsiid puhastamiseks alased tulevasele islamiriigile. ISIS või mõnel poole ka lühendiga ISIL tähistatud sunniitlik islami äärmusliikumine on ette võtnud kõikide teiste, sealhulgas kristluse likvideerimise piirkonnas.⁵⁹

Viimase aasta jooksul on Süürias hukkunud üle 95 000 inimese.⁶⁰ Süüria konflikti lahendamine on taas tõstnud esile Vestfaali rahu aegadest, 17. sajandist pärit riikide suveräänsusega seotud siseasjadesse sekkumise taunimise põhimõtete vastuolu uusima aja rahvusvahelise ühiskonnakorraldusega, mis väärtustab riikideüleseid inimõiguseid ja ei luba kaasaegsetel valitsejatel karistamatult pidada sõdu oma enese rahvaste vastu.⁶¹ Riikide suveräänsuse printsiibile toetudes on eelkõige Venemaa ja Hiina takistanud rahvusvahelist sekkumist Süüria kodusõtta ja seisnud kindlalt president Assadi ja tema klanni huvide kaitsel. Mais 2014 panid Venemaa ja Hiina veto ÜRO Julgeolekunõukogus 65 riigi poolt toetatud resolutsioonile, mis oleks sidunud vastutuse Süüria kriisi tekitamise eest Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga.⁶²

Süüria ühiskond on kodusõja tagajärjel tugevasti lõhestunud. Assadi-vastase opositsiooni moodustavad erinevad kildkonnad islami äärmuslastest liberaalse intelligentsini, keda ühendab vaid vastasseis valitsevale

⁵⁸ ÜRO: Iraagi vähemusgruppide esindajaid ohustab genotsiid 2014.

⁵⁹ Marju Himma. Vanemteadur: ISISe puhul demokraatia eksport ei toimi. — ERR, 11.08.2014, <http://uudised.err.ee/v/valismaa/46302f30-b2c3-471e-ba5d-d8b1267a9ee3> (viimati külastatud 18.08.2014.)

⁶⁰ Paul Sullivan. Syria: Headaches and Heartaches. — World Policy blog. <http://www.worldpolicy.org/blog/2013/07/08/syria-headaches-and-heartaches> (viimati vaadatud 18.08.2014.)

⁶¹ Holger Mölder. The Culture of Fear in International Politics. — ENDC Proceedings, nr 14, 2011, lk 244–247.

⁶² CNN. Russia, China block Syria from facing International Criminal Court. — CNN, May 23, 2014. <http://edition.cnn.com/2014/05/22/world/syria-un/> (viimati vaadatud 18.08.2014.)

režiimile. Paljud toetavad Assadi režiimi sel lihtsal põhjusel, et nad kardavad opositsiooni võimuletulekut veelgi rohkem. Nagu araabia kevade sündmused on näidanud, võib Läänele sobivate liberaalsete poliitikute tegelik mõjujõud jääda marginaalseks ning rahva toetusele apelleerides võivad esile kerkida hoopis teised, kelle vaated ei pruugi sobida Lääne ootustega. Süürias konflikti lõpptulemus pole etteaimatav. Siiani on president Assad ja tema toetajad, kellele esialgselt ennustati peatset kukutamist, osutanud tunduvalt vastupanuvõimelisemaks kui tema võimult kukutatud kolleegid Muammar al-Gaddafi või Hosni Mubarak. Assadile truud väed on olnud edukad, mis võib tähendada, et Assad niipea veel Süüria poliitiliselt areenilt ei kao. Toetust Assadile on suurendanud islamiäärmuslaste metsikused ning vähemuskonfessioonide ja sekulaarsete jõudude hirm oma saatuse pärast. Igal juhul võib Süüria tulevikuperspektiiv osutada isegi masendavamaks kui paljuski sarnase arenguteega Iraagis, kus baathistid kukutati võimult 2003. aastal ning sestsaadik on seal hõõgunud usuline konflikt sunniitide ja šiitide vahel.⁶³

Kokkuvõtteks

Ameerika Ühendriikide välisministri John Kerry ja Venemaa välisministri Sergei Lavrovi 2013. aasta sügisel Genfis saavutatud kokkulepped algatasid küll keemiarelvade hävitamise valitsuse kontrolli all olevatel aladel ja peatasid rahvusvahelise sekkumise Süüria konflikti, kuid ei lõpetanud Süüria kodusõda, mis nüüd on juba omandamas selgemaid ususõja tunnuseid, kus esineb usufanatismi puhanguid ja kus religiooni nimel astutakse vastu rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigustele: tapetakse, küüditakse, piinatakse, diskrimineeritakse usulisel alusel kuni genotsiidini välja. 2014. aasta jaanuaris alanud rahvusvahelised läbirääkimised Assadi režiimi ning opositsiooni mõõdukama osa vahel on eriarvamuste ja rivaalitsejate tõttu jõudnud ummikusse erilist progressi saavutamata. Venemaa, ühe Süüria rahuprotsessi osapoole konfrontatsioon Läänega Ukrainas võib kõiki osapooli lepitava lahenduse leidmise Süürias muuta veelgi keerulisemaks, kui arvestada

---

⁶³ Vladimir Sazonov. Masendav perspektiiv. — Postimees, 20.03.2013, lk 12–13;

Venemaa mõju ja toetust Assadi režiimile. Radikaalsed usufanaatikud Jabhat al-Nusrast ning Islamiriigist võitlevad islami usu tõdedest lähtuva kalifaadi rajamise nimel, soovivad kehtestada teokraatlikku režiimi ning kiusates taga kristlasi, druuse, alaviite — kõiki usundeid, kes ei ole sunniitlike islamistide silmas „õiged moslemid“ —, on valmis oma tõdede nimel neid isegi tappa.

Kui salafistlikud islamiäärmuslased suudavad Assadi režiimi kukutamise järel riigis võimule tulla, siis võib Süüriat ees oodata islamiseerimine, mille tagajärjel hakkavad radikaalsete vaadetega usufanaatikud mõjutama kogu Lähis-Ida poliitilist maastikku. Fundamentalistliku islami edu tugineb suures osas nende ideoloogilisele selgepiirilisusele, mille abil salafistid leiavad tee lihtsa moslemi südamesse ja millega Läänele orienteeritud liberaalsed intellektuaalid pole suutnud konkureerida. Sellepärast polegi araabia kevad teisteski araabia ühiskondades ootusi täitnud, vaid sageli pöördunud konservatiivseks islamirevolutsiooniks, tuues islamistid võimule Egiptuses⁶⁴ ja Tuneesias. Süüria kodusõda on osutunud mitme muutujaga valemiks, kus alati ei ole selgelt välja joonistunud rindejoon Assadi ja opositsiooni vahel, sest tihti peale võitlevad erinevad opositsioonilised relvastatud grupid ka isekeskis. Salafistide mõju kasv Süürias on hetkel veel tõusev trend, kuid olukord võib muududa, kui mõõdukamalt meelestatud opositsioon leiab endale mõne tunnustatud liidri, kes suudab ühiskonda laiemalt mõjutada. Üldtunnustatud mõõduka liidri puudumine ning Rahvuslikku Koalitsiooni koondunud grupeeringute omavahelised vastuolud on iseloomustanud Süüria opositsiooni tulutuks jäänud ponnistusi hankimaks enesele laialdasemaid volitusi ning toetust.

Mõned poliitilised ringkonnad kutsuvad üles järjekordsele „ristisõjale“ Lähis-Itta. Tundub ju lihtne lahendada kõik probleemid sõjalise invasiooniga, kuid ajalugu, sh hiljutine Liibüa, Afganistani ja Iraagi kogemus on näidanud, et see ei pruugi olla kerge. Pommitamise või sissetungiga probleemi ei lahenda, konflikt võib hoopis süveneda ja positiivne lahendus veelgi viibida. Eelkõige saab kannatada tsiviilelanikkond, ohvrite ja põgenike arv suureneb. Ka majanduselule mõjub pikaajaline konflikt laastavalt. Kui Lääs jätkab Lähis-Ida maades „ristisõdade“

---

⁶⁴ Egiptuses kukutati demokraatlikult valitud islamistid võimult sõjaväe poolt 2013. aasta suvel.

propageerimist, kasutades katteks demokraatia- ja liberalismiloosungeid, siis võib karta, et tulemus on hoopis vastupidine ning islamiäärmuslaste mõju tugevneb veelgi, muutudes vastupanusümboliks Läänest tulevale ekspansionismile. Taoline poliitika halvendaks niigi keerulisi suhteid moslemite ja mittemoslemite vahel mitte ainult Lähis- või Kesk-Idas, aga ka mujal, ning konflikti eskaleerudes toidetakse tegelikult äärmuslust, andes põhjusi ja „vaimset toitu“ terrorismi teele asunud islamistlikele liikumistele terves maailmas, kes saaksid lääneriike süüdistada imperialismis ja Araabia riikide vaenamises. Lääne sõjaline sekkumine Süürias mõjuks laastavalt paljudele Lähis-Ida pingekolletele, eeskätt kestvale Palestiina rahuprotsessile.

Ususõja vältimine Süürias ei ole lihtne. Selleks, et Lääs suudaks islami tsivilisatsiooniga alustada kultuuridevahelist dialoogi, mis ka realselt aitaks peatada kodusõda Süürias ning vaenulikke grappe lepitada, on vaja antud piirkonna süvendatud uuringuid, et nendest lähtudes välja töötada lahendust pakkuvad stsenaariumid. Süüria probleemi on vaja lisaks poliitikutele, kes selle kodusõja sügavamaid põhjusi ja tagamaid ei pruugi mõista või lähtuvad otsustamisel hetkekasudest, kaasata sürrioloog, arabiste, islamiuurijaid, politolooge, majandusteadlasi, juriste, ajaloolasi, usuteadlasi, etnolooge ja teisi Lähis-Ida eksperte, kes tunnevad selle piirkonna kultuuri, ajalugu, tavasid. Kindlasti tuleks rahuprotsessi kaasata kohalikke Süüria haritlasi, sõltumatuid poliitikuid, ärimehi ja erinevate usu- ning etniliste gruppide mõjukamaid esindajaid. Vaid sel juhul säiliks lootus leida Süüria probleemile mõistlik lahendus.

Kuigi me asume Lähis-Ida regioonist geograafiliselt kaugel, võib pingete kasv Euroopa vahetus naabruses mõjutada pikemas perspektiivis ka Eesti heaolu ja Baltimaade geopoliitilist julgeolekut. Pealegi tasub mees pidada, et Lähis-Ida on arenev majandusregioon, mille potentsiaal ei ole keerulise poliitilise olukorra tõttu veel täielikult avanenud. Teame, et üha rohkem Eesti turiste tahaks külastada Lähis-Ida riike, et tutvuda sealsete kultuuriväärtustega. Seega on rahu tagamine Lähis-Idas meie kõigi huvides ja selleks ongi oluline piirkonda paremini tundma õppida, arendada Lähis-Ida uuringuid kui interdistsiplinaarset valdkonda.